

GAZİANTEP UNIVERSITY
JOURNAL OF SOCIAL SCIENCESJournal homepage: <http://dergipark.org.tr/tr/pub/jss>

Araştırma Makalesi • Research Article

100 Yıllık Cumhuriyet'te Âşık Veysel'in Tarihe Düştüğü Notlar

*In 100 Years Of Republic Âşık Veysel's Notes To History*Sertan ALİBEKİROĞLU^{a*}^a Doç. Dr., Gaziantep Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Gaziantep / TÜRKİYE
ORCID: 0000-0002-5820-8723

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Başvuru tarihi: 15 Eylül 2023

Kabul tarihi: 11 Ekim 2023

Anahtar Kelimeler:

Sözlü tarih,

Ozanlar,

Âşık Veysel,

Cumhuriyet Dönemi.

ÖZ

Toplumların varlığını ortaya koyabilmesi, yaşaması ve sürdürebilmesi için köklere sahip olması gerekmektedir. Her toplum kendini bir tarihe, coğrafyaya, ataya bağlama ihtiyacı duyar. Bu bağlanma sonucunda başta dil olmak üzere toplumu bir arada tutan kabuller, inançlar, mitler ortaya çıkar. Toplumun bu temel taşları ozanlar tarafından işlenir ve yerine konur. Kullandıkları ana malzemeler toplumun dili, kabulleri, inanmaları ve mitolojileri olduğu için ozanlara toplum inşa ediciler olarak bakmak gerekir. Canlı birer organizma olan toplumlar zaman zaman ekonomik, siyasi, askeri, doğal afetler gibi olaylar sonucu coğrafya değiştirebilir, yeniden var olmaya çalışabilirler. Yeniden yazılan tarihte ve değişebilen coğrafyada toplumu ayakta tutmak ve varlığını devam ettirebilmek için yine ozanlar devrededirler. Türkler gibi tarihi ve coğrafi derinliği çok geniş zaman ve alana yayılan milletlerin sayısız savaş, doğal afetler vb. tahrip gücü yüksek olumsuzluklara rağmen hâlâ sağlam bir şekilde ayakta durmasında ozanların büyük payı vardır. Ozanlar, toplumların geçmişlerini geleceğe aktarmakla kalmaz, aynı zamanda bugünü de tarihe yerleştirerek toplumsal tarih ve millet hafızasını geliştirir. Son dönemde toplumun hafızasını geliştiren, tarihe not düşen ozanlardan biri de Âşık Veysel'dir. Veysel, genç Cumhuriyet'in kimi siyasi olaylarını, inkılaplar ve kurumları ile içinde yaşadığı toplumun karşılaştığı doğal afetleri, hastalıkları, salgınları, iyi ve güzel olan ile acı ve çirkin olanı da şiirlerinde işleyerek topluma karşı görevlerinden biri olan tarih haznesini geliştirme görevini yerine getirmiştir. Bu çalışmada Âşık Veysel'in şiirlerinde şahit olduğu olayların neler olduğu ve bu olaylara bakış açısı verilerek hedeflenmiştir. Tespit edilen metinlerin aynı zamanda birer sözlü tarih metni olduğu varsayımıyla Âşık Veysel'in penceresinden yakın tarihle ilgili bir değerlendirme yapılması amaçlanmıştır.

ARTICLE INFO

Article History:

Received: September 15, 2023

Accepted: October 11, 2023

Keywords:

Oral history,

Bards,

Âşık Veysel,

Republican Period.

ABSTRACT

Societies need to have roots in order to reveal their existence, to live and to lead a life with their own way. In other saying, every society needs to attach itself to a history, geography and ancestor. As a result of this attachment beliefs, myths and especially language that hold society together emerge. Bards are one of the culture keepers who process and put in the place these cornerstones. Since the main materials they use are the language, beliefs and mythologies of the society, bards should be accepted as community builders. Societies, which are living organisms, can change geography from time to time as a result of economic, political, military, natural disasters and try to survive again. In the rewritten history and in the changing geography, the bards are again in action in order to keep the society alive and to continue its existence. Bards have a great share in the fact that nations like Turks, whose historical and geographical depths span a very large time and area, still stand firm despite many wars and natural disasters with high destructive power. Bards not only transfer the past of societies to the future, but also develop the memory of social history and nation by placing the present in history. Âşık Veysel is one of the bards who have recently improved the memory of the society and made a mark on history. Veysel fulfilled his duty to develop the historical repository, which is one of his duties towards the society, by dealing with some of the political events, revolutions, institutions and the natural disasters, diseases, epidemics in his poems. In this study, it is aimed to examine the events that Âşık Veysel witnessed and his point of view towards these events in his poems. Assuming that his poems are also oral history texts, it is aimed to make an evaluation about recent history from the perspective of Âşık Veysel.

* Sorumlu yazar/Corresponding author.
e-posta: alibekiroglu@gantep.edu.tr

EXTENDED ABSTRACT

With the establishment of the Republic in 1923, Turkish people were introduced to great innovations in every field from economy, health to transportation, education to art. The subject of this study is that the folk poet Âşık Veysel, who admires the innovations and changes brought by the Republic, deals with the innovations, changes and events he witnessed in the history of the Republic in his poems.

The study aims to show how the Republic and its values are understood by the public through the poets who reflect the consciousness of the people, based on the poems of Âşık Veysel. People, who are living beings, need to be fed, resistant to diseases and strengthened in order to continue their existence. One of the elements from which people derive their strength is their history. There is no nation that does not rely on history and does not derive its strength from history. This fact is also included in the people's definitions. People in general: "A community of people, a nation, who mostly live on the same land and have a unity of language, history, emotion, ideals, traditions and customs." it is defined as. Naturally, the definitions used for the public may differ in different disciplines. For example, in sociology: "The term people is, at least, any person who shares a common factor." It refers to a group of people", these groups can be linked together by elements such as "a profession, a language or a religion".

The common acceptances of the people as a result of the unity of language, history, emotion, ideals, traditions and customs, and the oral culture created by reinforcing these with experiences, continue to exist in the consciousness of the people by being kneaded in the public memory for thousands of years and become the consciousness itself over time. This makes culture and history an inseparable whole. Identity and culture basically occur in the process of verbal communication and expression activity. Since culture takes shape in history, the formation of history and the view of history cannot be considered separately from folk memory. History generally deals with remains in three different ways: official history, alternative and oral history. Official history rather states that our experiences of the present are largely based on what we know about the past, and generally our images of the past are necessary to legitimize the existing social order and for the existing political power and those subject to it to continue their lives safely. Alternative history, on the other hand, claims that it helps the public to find the truth (!) in terms of cultural and national identity by pointing out the areas determined by political power and the opposite of what it shows. It is often in conflict with the official history. There are religious, ethnic and cultural references at the basis of this conflict. Alternative history is the reproduction of historical events by some groups (religious, ethnic, cultural, etc.) in line with their own beliefs and acceptances, against the historical narratives used by the official ideology in every field from education and training to state functioning.

Veysel was born in the autumn of 1894 in the Sivrialan village of Şarkışla district of Sivas. When Veysel was seven years old, he caught smallpox, which was one of the epidemics that could have dangerous consequences at that time, and he lost his eyesight due to his severe illness. After this incident, Veysel embraces life with an old three-stringed instrument that his father bought to pass the time and begins to build his own world. Veysel could not go to school because he lost his eyesight before school age. To learn how to play the saz, he goes to Molla Hüseyin for a saz course in his own village. This studentship is Veysel's first studentship. Veysel, who could not go to school because he was blind, built his education on the master-apprentice relationship and trained himself in playing and singing the saz, and continued to learn throughout his life. He continued to learn, especially during the years when he worked as an saz teacher at the Village Institutes, and closely followed and assimilated the virtues of the new Republic and the importance of Atatürk's Revolutions. It is possible to say that Veysel witnessed a period in which important events that deeply affected both the world and Turkey took place. These are: World War I and the disappearance of the Ottoman Empire, the War of Independence and the establishment of the new Turkish state, the declaration of the Republic, Atatürk's Revolutions, education and training mobilization, especially the opening of Village Institutes, the death of Gazi Mustafa Kemal, the transition to a multi-party system and meeting with democracy. , II. World War, Greek atrocities in Cyprus, etc. It is possible to see it in his poems. These events, especially the education and training mobilization and the opening of Village Institutes, had a great impact on the shaping of Veysel's world of thought. All these events are important factors in Veysel's embrace of the Republic.

Veysel's contact with Cumhuriyet schools began when he went to Erzurum upon the invitation of the principal of Erzurum Girls Teacher Training School. Later, he accepted the offer of his close friends Ahmet Kutsi Tecer and İsmail Hakkı Tonguç to teach at the Village Institutes, one institute each year. After that, he worked as an saz teacher in Adapazarı Arifiye (1941), Hasanoğlan (1942), Eskişehir Çifteler (1943), Kastamonu Gököy (1944), Yıldızeli Pamukpınar (1945) and Samsun Ladik Akpınar (1946) Village Institutes for six consecutive years. His years as a teacher contributed to Veysel learning about the Republic and revolutions by experiencing them. In this way, Veysel is one of the artists who reflect the events of the age they live in, the social situation of the people, their personal thoughts and world view; He became one of the minstrels who found a place in society in proportion to his approach to the issues and his ability to handle and reflect them in his poems.

Giriş

Kişi Halklar canlı varlıklardır. Varlıklarını devam ettirebilmeleri için beslenmeleri, marazlara, hastalıklara karşı dirençli olmaları, güçlenmeleri ve bu çabalardan hareketle geleceği kurmaları gerekir. Halkların canlılığının birincil unsurlarından biri tarihleridir. Sırtını tarihe dayamayan, gücünü tarihten almayan bir halk düşünülemez. İnsanlar gibi halklar da bir ataya, bir köke bağlanabilirlerse var olabilirler. Bu nedenle halkı tanımlayabilmek ve herhangi bir halkı anlayabilmek için öncelikle tarihine bakmak gerekir. Genel olarak ortak bir dil etrafında gelişmiş tarihî süreçte çeşitli mitler ve kabuller sonucu ortaya çıkan halk, tanımlanmak istenildiğinde de bu olgulardan hareketle tanımlanmaktadır.

Türkçe Sözlükte iki madde başında rastlanılan halk sözü Arapçadan alınmış olup, II. madde başında verilen anlamı “yaratmadır”. Söz, birinci madde başında aşağıdaki gibi açıklanır ve örneklendirilir:

1. Aynı ülkede yaşayan, aynı kültür özelliklerine sahip olan, aynı uyruktaki insan topluluğu, folk: Türk halkı. 2. Aynı soydan gelen, ayrı ülkelerin uyruğu olarak yaşayan insan topluluğu: Yahudi halkı. 3. Bir ülke içerisinde yaşayan değişik soylardan insan topluluklarının her biri: Bağımsız Devletler Topluluğunun halkları. 4. Belli bir bölgede veya çevrede yaşayanların bütünü, ahali: “Bütün köy halkı orada idi.” -Ö. Seyfettin. 5. Bir ülkedeki yurttaşların bütünü, kamu: “Bilmiyorlar ki halk, halkın diliyle konuşan sanatkarla birliktedir.” -O.V. (URL1, GTS, 2023).

Halk sözünün yerine ulus ve millet sözleri de halk arasında çok kullanılır. Köken olarak Yine Arapçadan Türkçeye geçmiş olan millet sözünün Türkçe karşılığı olarak ulus verilmiştir. Millet / ulus ise Türkçe Sözlükte şu şekilde açıklanmıştır: “1. *Çoğunlukla aynı topraklar üzerinde yaşayan, aralarında dil, tarih, duygu, ülkü, gelenek ve görenek birliği olan insan topluluğu, ulus.*” (URL1, GTS, 2023).

Değişik disiplinlerde, doğal olarak, halk için kullanılan tanımlamalar farklılık gösterebilir. Örneğin Dundes: “Halk terimi en azından ortak bir faktörü paylaşan herhangi bir insan grubunu ifade eder” dedikten sonra bu grupların “bir meslek, dil veya din” gibi unsurlarla birbirine bağlanabileceğini, önemli olanın ne sebeple olursa olsun oluşan grubun “kendine ait bazı geleneklere sahip olması” olduğunu belirtir. Bu açıdan bakıldığında, genel olarak halklar sayıca büyük gruplar olmakla birlikte “Teorik olarak bir grup en az iki kişiden oluşmak zorunda” olduğu için halkın da iki kişiden oluşabileceğini ileri sürer (Dundes, 1998, s. 143). Bununla birlikte halk teriminin on dokuzuncu yüzyıl Avrupası toplumsal sınıflamasında “aşağı tabakayı oluşturan, genel nüfus içinde bir sürü, bayağı ve kaba bir grup”, seçkin sınıfın karşıtı olan avam tabakası vb. toplumsal tabakaları karşılamak için kullanıldığı da görülmektedir (Dundes, 1998, s. 139).

Bu yaklaşımlardan hareketle tarihini, kültürünü, mitlerini, inançlarını, gelenek ve göreneklerini hesaba katmamız neticesinde ulus ve millet sözleri ile de anlamdaş olacak şekilde halkı “dil, mit, tarih, duygu, ülkü, gelenek ve görenek birliği olan, coğrafyası belli insan topluluğu” şeklinde tanımlamak mümkündür. Örneğin aşağıda bahsedeceğimiz sözlü tarih, sözlü kültür kavramları için dil, mit, tarih, duygu, ülkü, gelenek ve görenek birliği olan insan topluluğu ile oluşmuş ortak bilinç gereklidir. Bu açıdan bakıldığında kültürden bahsedilmesi ve buna göre de halkı “*Çoğunlukla aynı topraklar üzerinde yaşayan, aralarında dil, tarih, duygu, ülkü, gelenek ve görenek birliği olan insan topluluğu, ulus.*” / millet olarak ele almak yanlış değildir. Çünkü “*Bir toplumun maddî ve manevî alanlarda oluşturduğu ürünlerin tümü. İnsanoğlunun yarattığı her şey. Bir toplumun yaşayış biçiminin tümü, vb.*” (Tezcan, 1997, s. 4; Çobanoğlu, 2002, s. 18) olarak tanımlanan kültürün oluşması için dil, tarih, duygu ve ülkü birliği gereklidir. Kültürün bütün ürünleri, onu meydana getiren toplumun kimliğini yansıtır. Kültürel kimlik sahibi toplumlar halkı meydana getirir. Halkların kültür unsurları binlerce yıl sözlü dil ile yaşatılıp, geliştirilip, taşınmıştır. İnsanlık tarihi için oldukça yeni olan yazılı kültür unsurlarının da çoğu ya sözlü kültürün yazıya aktarımı veya kaynağını sözlü kültürden alan yaratılardır. Bu bakımdan sözlü kültürü Yıldırım’ın: “*Bir milletin hayatında fertlerin sözlü ve*

yazılı geleneklerinde yer alan kabulleriyle, müştereklik gücüne erişen ve milli kimliği oluşturan maddi ve manevi faaliyetlerin bütünüdür” (Yıldırım, 1998, s. 38) şeklinde yazılı yaratıları da katarak tanımlamak mümkündür.

Halkın kabulleri ve bunların deneyimlerle pekiştirilerek oluşturulan sözlü kültür halk belleğinde binlerce yıl yoğrularak halkın bilincinde varlığını sürdürür ve zamanla bilincin kendisi olur. Bu yolla sözde vücut bulan düşünce zamanla gelişerek daha rafine hale gelir (Ong, 1995, s. 50-52). Cevdet Avcı'ya göre; “Tarihsel süreçte birey ve toplum üzerinde geleneğin belirleyici/şekillendirici rolünde etkili olan unsurlardan birisi, deneyimlenmiş bilginin aktarım biçimleridir. Özellikle yazı öncesi toplumlarda normlar, sözlü kültür ortamının kaidelerine bağlı olarak şekillenmekte ve kuşaklar arasında aktarılmaktaydı. Sözlü kültür ortamının kendine özgü kayıt ve aktarım biçimleri, düşüncenin ve bilginin kalıplaşarak taşınmasını sağlamıştır.” (Avcı, 2021, s. 20). İnsanın duygu, düşünce ve yaşantısını anlatma / paylaşma etkinliği çerçevesinde kurgulaması, bunu kültürel çevrede gerçekleştirmesi, böylelikle bireysel kimliğini oluşturması ve sosyalleşmesi insanı sürekli olarak anlatma etkinliği içerisinde bulunmaya zorlar. Kısaca kimlik ve kültür temelde sözlü iletişim ve anlatma etkinliği sürecinde gerçekleşir. Bunun sonucunda halkın belleğinde oluşan birikim ve bu birikimin geleceğe taşınması zamanla gelişir, güçlenir ve çeşitlenir (Ersoy, 2009, s. 21). Bu nedenle halk belleği genel olarak kültürü özelde ise tarihi oluşturur.

Kültür, tarih içerisinde şekil aldığı için tarihin oluşumu ve tarihe bakış halk belleğinden ayrı düşünülemez. Bununla birlikte kültür günceli de kuşattığı halde tarih güncel öncesi ile sınırlanmıştır ve bu yüzden tarih genel olarak, geçmişte olup biteni ve geçmişi konu edinen tarih bilimini karşılamak için kullanılan bir sözdür. Türkçeye yine Arapçadan geçmiş olan “tarih” sözü Batı dillerinde historia (Latince), storia (İtalyanca), historie (Fransızca), history (İngilizce), historie (Almanca) vb. şeklinde görülen Yunanca “istoria, istorien” sözünün karşılığıdır (Özlem 2001, s. 21). Istorìa, Eski Yunanda “bildirme, haber alma yoluyla bilgi edinme” (İyonya lehçesi), “görerek, tanık olarak bilme” (Attika lehçesi) anlamlarına gelmektedir. Söz bu anlam içeriği ile fizikten coğrafyaya, astronomiden bitki ve hayvan bilgisine ve giderek tüm doğa bilimlerini kapsayacak şekilde kullanılmıştır. Sözü ilk kez Herodotos (Herodot) “insan topluluklarının başından geçenleri kaydetme yoluyla edinilen bilgi” anlamında kullanmıştır. Bundan sonra söz, duyulan ya da tanık olunan insani ve toplumsal olaylar için de kullanılmaya başlanmış, böylece istorìa, insani-toplumsal olayları aktarma ve kaydetme yoluyla edinilen bilgi anlamını da kazanmıştır (Özlem, 2001, s. 22). Bu kazandığı yeni anlamıyla tarih / istorìa geçmişin bilgisini anlatır hale gelmiştir. Geçmiş, kalıntılar üzerinden bilinebileceği için tarihin görevi kalıntı bulmak ve değişik kalıntıların türlerinden öğrenmenin kesin ve ince yollarını bulmaktır (Thomson, 1983, s.9; Carr, 1993, s. 17). Tarih genelde üç farklı yolla kalıntıları ele alır, bunlar resmî tarih, alternatif / gayri resmi tarih ve sözlü tarih.

Resmi tarih daha çok, “günümüzle ilgili deneyimlerimizin büyük ölçüde geçmiş hakkında bildiklerimizin üzerine oturduğu ve genellikle geçmişle ilgili imgelerimizin, var olan toplumsal düzeni meşrulaştırması (Connerton, 1999, s. 11-12) gibi mevcut siyasal erkin ve ona tabi olanların hayatını güven içerisinde sürdürmesi için gereklidir. Resmi tarih aracılığı ile siyasal erk halka inanması gerekeni sunar. Bu sunu halka kültürel ve millî bilinç aşılmasını önceler ve kamu güvenliği için gerekli görülür.

Alternatif / gayri resmi tarih ise siyasal erkin belirlediği alanlar ile onun gösterdiğinin tersine olanı işaret ederek kamunun kültürel ve milli kimlik açısından doğruyu(!) bulmasına yaradığını iddia eder. Genelde resmi tarih ile çatışma halindedir. Bu çatışmanın temelinde dini, etnik, kültürel referanslar vardır.

Burada açıklamaya çalışılan alternatif / gayri resmi tarih edebi bir tür olan “ükronya / alternatif tarih” ile karıştırılmamalıdır. Tarih ve edebiyatta kullanılan ukronya / alternatif tarih;

“gerçek olduğu bilinen tarihin, farklı biçimde gerçekleştiğinde neler olabileceğine dair varsayımsal bir izdüşüm sunan anlatıları ifade eder” (Gür, 2022, s. 713). Bir başka ifadeyle aslında tarihte hiç yaşanmamış bir olayın gerçekleştiğini varsaymak ya da yaşanmış olayın etki ve sonuçlarını olandan farklı anlatmak, kurgulamaktır. Bilim kurgu eserlerinde kullanılır (URL2). Bilim kurgu eserlerinde başvurulan ükronya/alternatif tarih varsayımsal “ya öyle olmasaydı” veya “ya şöyle olsaydı” gibi çıkarımlarla tarihî bir olayın yeniden kurgulanması ile orta çıkar (Gür, 2022, s.713). Bizim bahsettiğimiz alternatif tarih ise resmî ideolojinin eğitim ve öğretimden devlet işleyişine kadar her alanda kullandığı tarih anlatılarına karşı kimi grupların (dini, etnik, kültürel, vb.) tarihteki olayları kendi inanç ve kabulleri doğrultusunda yeniden üretmeleridir.

Kalıntıları ele almada tarihin başvurduğu diğer bir yol sözlü tarih alanıdır. Sözlü tarih, toplum üyelerinin birlikte yaşama, ülkü birliği, kabullenmeler sonucu oluşturduğu sözlü anlatılarla oluşan tarih türüdür. Genel olarak sıradan hayatlar ve kişiler merkeze alınır (Thompson, 1999, s. 18). Evrensel bir anlayış olarak geçmişin önemli sayılması, anayı-babayı-atayı tanıma isteği, gelenek ve görenekleri, kabul ve davranışları, yasa ve kurumları sahiplenme duygusu sadece tarihî süreçler ile ortaya çıktığından (Thomson, 1983, s. 5) sözlü tarih toplumların omurgasını oluşturur.

Sözlü tarih, yukarıda da değinildiği üzere, bir bakıma kültürün kendisidir. Kültürel üretimin çoğunun sözlü olduğu, tüm kültürler için yazının oldukça yeni ve kültürel dışı vurum araçlarından sadece biri olduğu düşünüldüğünde sözlü kültür ve onun dayandığı deneyim, gözlem, bilgi aktarımı yazılı belgeden daha önceliklidir. Bu bakımdan doğrudan alandan toplanan, gözlem yoluyla elde edilen kalıntılar tarih yazımında önemlidir. Çünkü, tarihî olayların mutlaka kültürde izler bırakması ve bu izlerin olguları art zamanlı olarak takip etmeye imkân tanınması tarihte zaman ve mekân kavramı ile tarih yazımında yeni bir bakış açısı kazanılmasını sağlar (Bloch, 2005, s. 27). Bu nedenle tarihin bilinmeyen ya da az bilinen dönemlerini anlayabilmek, açıklayabilmek için folklor / sözlü kültür malzemelerinden yararlanmayı esas alan sözlü tarih (oral history) çalışmaları ortaya çıkmıştır. Bu alan halkbilimi ve tarih disiplinleri arasında ortak çalışmalar içermektedir (Dorson, 2006, s. 19). Tarih yazımında folklor ürünlerinin kullanılması toplumsal bellekte korunan halk bilgisi ürünlerinin sağlayacağı avantajlarla daha sağlıklı tespitler yapılmasına imkân tanıyacaktır. Çünkü sıradan insanların günlük yaşamdaki en basitten en karmaşık olana, siyasetten ekonomiye, eğlenceden savaşa, kıtlıktan bolluğa, doğumdan ölüme tüm olaylar sözel bellekte yer almaktadır ve bunlar sözlü kültür ortamında yaşatılmaktadır. Bu açıdan sözlü tarih sözlü kültürün alt kadrolarından birini oluşturur (Yıldırım, 1998, s. 87-101).

Tarihî olaylar toplum içerisinde bazı etkiler, izler bıraktığı için bunların sözlü kültür üretimine etki etmesi doğal bir süreçtir. Bu ürünler ozanlar, ağıtçılar vs. kimselerce üretilir. Halk içerisinde sıran birinin bu kapsamda bir ürün üretmesi düşünülemez. Çünkü sözlü tarih de tıpkı yazılı tarih gibi bilgi, beceri, alışkanlık vs. gerektirir. Toplumsal belleğin oluşması ve gelişmesi için yetenekli bireylere ihtiyaç vardır (Çobanoğlu, 1998, s.155; Bayat, 2009, s.88). Çünkü, tarihin kurulması ve yeniden kurgulanması, toplumsal grupların belleğine işlenerek yol gösterici ve itici bir güç hâline gelmesi ve toplumsal grupların belleğinin biçimlendirilmesi güç ve karmaşık bir iştir. Bu açıdan tarih anlatıcısı önemli bir role sahiptir (Connerton, 1999, s. 27).

Bununla birlikte bir olayın halkın belleğinde yer edebilmesi için nesnel bir gerçeklikle zenginleştirilmesi gereklidir. Bu nedenle halkın tüm bireyleri tarihî olaylardan çıkardığı dersler ve sonuçlar yoluyla bir şekliyle kültürel belleğe yerleştirir. Zamanla bu halkın düşünceler siteminde bir yere sahip olur. Halk arasında kavramlar ve deneyimlerin paylaşımından ‘hatırlama figürleri’ ortaya çıkar (Assman, 2001, s. 41-42). Hatırlama figürleri toplumsal belleğinin büyük bir kısmını oluşturur. Sözlü tarih bu bellekte yaşar.

Sözlü tarih ürünlerinin genel olarak mitler, destanlar, halk hikâyeleri, atasözü, kahramanlar, kutsal mekânlar etrafında oluşmuş anlatılar vb. olduğu düşünülür (Ersoy, 2009, s. 29). Bunun yanında, Ortaylı'nın:

Sözlü malzemeler, kamuoyunu oluşturan araçlar arasında dedikodu kadar meddah hikâyeleri, kıssahanelerin anlattıkları menkıbeler, halk şairlerinin destanları, şüphesiz ki toplumsal hayatın yazılı belgeler dışında kalan yönlerini, çeşitli grupların kanaatlerini anlamak bakımından önemli malzeme teşkil ederler (Ortaylı, 2000, s. 38).

şeklinde örneklediği üzere halkı ilgilendiren her şey sözlü tarihin bir halkasını oluşturur.

Sözlü kültür ürünlerinin tarihe sunacağı önemli katkılardan biri de bir icra ortamına sahip olması nedeniyle donmuş haldeki yazılı belgelerden daha ayrıntılı kanıtlar ortaya koyabilmesidir. Yazı dili sabitlediği için yazılı metinler durağan bir yapıya sahiptir. Oysa icra ortamında anlatıcının ya da anlatıcıların sesi ve sesinin anlatı sırasındaki dalgalanmaları, yüz ifadeleri ve kol hareketleri vs. (jest ve mimik) anlatıya yazıda olmayan bir dinamizm ve anlam değeri katmaktadır. Bu durum icra ortamındaki anlatının sadece sözlerden ibaret olmayan, sözlerin dinamik halini de oluşturan “söylem tarzı”nı meydana getirmektedir (Sözen, 1999, s. 36). Söylem tarzı en bilindik haliyle ozanların, ağıtçıların aktarımlarında görülmektedir. Bu tarz sözlü tarihin oluşumu ve aktarımında temel unsurlardan biridir. 20. yüzyıl başlarında söylem yoluyla sözlü tarihe katkı sunmuş ozanlardan biri de Âşık Veysel'dir. Doğaner'e göre; “Hayat hikâyeleri sanatçıların sanatçı kişiliklerinin ortaya çıkış sürecini anlamamıza yardımcı olur. Bunun yanında hayat hikâyeleri aracılığıyla sanatçının yaşadığı dönemin toplum yapısı, kültürel özellikleri, ekonomik durumu hakkında zengin bilgiler edinebiliriz.” (Doğaner, 2019, s. 3). Bu açıdan Âşık Veysel'in doğumu, çocukluğu ve eğitim durumu hakkındaki bilgiler şiirlerini anlayıp değerlendirmede yol gösterici olacaktır.

Doğumu ve Çocukluğu

Veysel, Sivas'ın Şarkışla ilçesine bağlı Sivralan köyünde 1894 yılı güz ayında dünyaya gelmiştir. Babası, Şatıroğulları'ndan Ahmed; annesi ise Keçegiller'den Gülizar'dır (Özen, 1998, s. 11; Yalçın, 2000, s. 28; Alptekin, 2004, s. 15; Kaya, 2011, s. 19-20; Binyazar, 2015, s. 28; Işık, 2019, s. 22; Bekki, 2021, s. 18-19). Veysel yedi yaşındayken, o zamanlarda tehlikeli sonuçlar doğurabilen salgınlardan olan çiçek hastalığına yakalanır ve ağır geçirdiği hastalık nedeniyle gözlerini kaybeder (Kaya, 2011, s. 21; Binyazar, 2015, s. 29). Bu olaydan sonra Veysel, günlerini babasının vakit geçirmesi için almış olduğu eski bir üç telli sazla yaşama sarılır ve kendi dünyasını kurmaya başlar. Yakınında saz çalanların bulunması Veysel'i daha da heveslendirir ve zamanla önce uzaktan sonra doğrudan usta ve çırak ilişkisi de kurar (Kaya, 2011, s. 23).

Eğitim Durumu

Veysel, okul çağından önce gözlerini kaybettiği için okula gidememiştir. Arap harflerini ve bazı sureleri Kur'an kursuna giden ağabeyi Ali'den dinleyerek öğrenmiştir (Alptekin, 2004, s. 21; Kaya, 2011, s. 23). Veysel saz çalmayı öğrenmek için köylüsü Molla Hüseyin'e saz kursuna gider ve bu öğrencilik Veysel'in ilk öğrenciliğidir. Bu ilk öğrencilik deneyiminden sonra sazda ustalaşmak için Camşıhlı Ali Ağa'ya gider (Alptekin, 2004, s. 2; Kaya, 2022, s. 21). Görme engelinden dolayı okullu olamasa ve eğitimi usta çırak ilişkisi üzerine kurulu çalıp söyleme üzerine olsa da Veysel yaşamı boyunca, özellikle Köy Enstitülerinde saz öğretmeni olarak görev aldığı yıllarda öğrenmeye devam etmiş, yeni Cumhuriyet'in faziletlerini, Atatürk Devrimlerinin önemini yakından takip etmiş ve özümsemiştir. O, “okuryazar” olarak ifade edilemese de okuryazarlıktan daha zor ve sözlü geleneğin taşınmasının ana damarlarından olan “dinlersöyler” ozan olmayı başarmıştır (Alibekiroğlu, 2023, s. 303).

Veysel ve Dönemin Önemli Siyasi Olayları

Veysel'in hem dünyayı hem de Türkiye'yi derinden etkileyen önemli olayların yaşandığı bir devre tanıklık ettiğini söylemek mümkündür. Bunlar: I. Dünya Savaşı ve Osmanlı İmparatorluğunun tarihe karışması, Kurtuluş Savaşı ve yeni Türk devletinin kurulması,

Cumhuriyet'in ilanı, Atatürk Devrimleri, eğitim öğretim seferberliği, özellikle Köy Enstitülerinin açılması, Gazi Mustafa Kemal'in ölümü, çok partili sisteme geçiş ve demokrasi ile tanışma, II. Dünya Savaşı, Kıbrıs'ta Rum mezalimi, vb. şiirlerinde görmek mümkündür. Veysel'in düşünce dünyasının şekillenmesinde bu olayların, en çok da eğitim öğretim seferberliğinin ve Köy Enstitülerinin açılmasının etkileri büyüktür. Bütün bu yaşananlar Veysel'in Cumhuriyet'i sahiplenmesinde de önemli etkenlerdendir.

Özellikle, Erzurum Kız Öğretmen Okulu müdürünün daveti üzerine Erzurum'a gitmesi ile başlayan ve yakın dostu Ahmet Kutsi Tecer ile İsmail Hakkı Tonguç'un teklifleri ile her yıl bir enstitüde olmak üzere sırayla: Adapazarı Arifiye (1941), Hasanoğlan (1942), Eskişehir Çifteler (1943), Kastamonu Gököy (1944), Yıldızeli Pamukpınar (1945) ve Samsun Ladik Akpınar (1946) Köy Enstitüleri'nde aralıksız 6 yıl saz öğretmeni olarak (Öz, 1994, s. 22; Özen, 1998, s. 56; Alptekin, 2004, s. 30; Kaya, 2011, s. 30; Işık, 2019, s. 39; Bekki, 2021, s. 46) görev yapması ile devam eden gelişmeler Veysel'in Cumhuriyet'i ve devrimleri yaşayarak öğrenmesine katkı sağlamıştır. Bu sayede Veysel, "... yaşadıkları çağın olaylarını, halkın sosyal durumunu, şahsi düşüncelerini, kanaatini, dünya görüşünü yansıtan sanatçı kişiler"den biri "konulara yaklaşımı ve onları şiirlerinde ele alıp yansıtabilme gücü oranında toplumda kendilerine yer bulan" (Kaya, 2011, s. 79) âşıklardan olmuştur.

Veysel'in Tarihe Düştüğü Notlar

Veysel, "aşk, tabiat, fikrî, dert, taşlama-yergi-eleştiri, dinî-tasavvufi-mistik, millî, kendisiyle ilgili, ünlü kişiler, kuruluş-tesis, gurbet, gönül, yurt-belde, öğüt, fanilik, zümre" gibi konulara (Kaya, 2011, s. 79-80) değinmiş ve bunlardan millî, kendisiyle ilgili, ünlü kişiler, kuruluş-tesis ile birlikte siyasi olaylar ve doğal afetler gibi konularda söyledikleri ile tarihe notlar düşmüştür. Cumhuriyet Destanı ile kuruluşuna tanıklık ettiği Cumhuriyet'in hangi şartlarda, ne bedeller ödenerek kurulduğu; Cumhuriyet'in faziletleri ve getirdikleri yenilikler başta olmak üzere, Menemen ve Şeyh Sait olayları gibi Cumhuriyet karşıtı girişimleri de dile getirerek yeni Türk devleti ve rejimin ozan gözüyle aktarımını gerçekleştirir:

Cumhuriyet Destanı

Türklerin ihyası Hazreti Gazi
Kurtardı vatanı düşmanımızdan
Canını bu yolda eyledi feda
Biz dahı geçelim öz canımızdan
...
Çekildi sancaklar dayanmaz canlar
Şarktan Garba gitti Türkteki şanlar
O kadar paşalar o zabitler
Ayrılmadı asla sağ yanımızdan
...
Ürümmler da toplanıyor etrafta
Uğrun uğrun haber gitti Yunan'a
Gazi Paşa gelmeseydi cihana
Düşman sarmış idi dört yanımızdan

Dumlupınar Sandıklı'nın cephesi
Dağları yıkıyor topların sesi
Kahraman askerin hücum etmesi
Cihan sele gitti al kanımızdan

Adana'yı işgal etti Fransız
Türkiye'ye meydan vermez amansız
Değnek ile kovalardık yalansız
Hâsılı çıkardık vatanımızdan

...
Nice devran sürdü ol padişahlar

Bir eser koymadı imanı yoklar
Rum Ermeni aradaki nifaklar
Şükr alçaklar çıktı öz yurdumuzdan

...
Menemen mes'lesi geldi meydana
Orda birkaçları uydu şeytana
Mehdi diye kendi kendin urgana
Taktı kurtulmadı darlarımızdan

Şeyh Sait de yüzün tuttu isyana
Milletini hor baktırdı vatana
Fakir fukarayı boyadı kana
Öyle şeyhler çoktur külhanımızdan

...
Gazi Paşa Hazretleri bir kişi
Ne kadar cesaret tuttu bu işi
Sarmıştı vatani düşman ateşi
Esirgedi bizi ziyanımızdan

...
Kurtardık vatani bu belalardan
Tren hattı küşat ettik her yerden
Terakki etti mektebimiz her birden
Teşekkür kazandık müşiranımızdan

...
Türkiye'yi adaletle yaşattı
Dağları deldirdi demir döşetti
Millete bir altın kemer kuşattı
Hâşâ nankör olman davranımızdan

Aşık Veysel bunu böyle söyledim
Benden de yadigâr bu kalsın dedim
Sözlerim yalan mı dinle efendim
Kürre-i arz doldu hep şanımızdan (Kaya, 2011, s.260-262).

Deyim yerinde ise Cumhuriyet çocuğu olan Veysel'in Cumhuriyet döneminde gerçekleşen olaylarla ilgili tarihe düştüğü notlara diğer örnekler şunlardır:

Siyasi ve Toplumsal Olaylar ile İlgili

Bu Yolda

Demok(ı)rasinin budur rejimi
Vatan milletindir kim kovar kimi
Sıkma savcıları kovma hâkimi
Şekavet yok adalet var bu yolda

...
İradyo denilen milletin malı
Neşriyatlar tarafsızca olmalı
Hâkimiyet milletindir bilmeli
Esaret yok hep millet var bu yolda

...
Milletsiz bir devlet yoktur olamaz
Eğri bakan aradığın bulamaz
Hiçbir parti ebediyen kalamaz
Şikâyet yok nihayet var bu yolda

Veysel söyler ama duyulmaz sesi
Doğru söyleyene diyorlar asi
Böyle değil idi şu demokrasi
Tahkikat yok hürriyet var bu yolda

İlk kez 1994'te Őukr Gnbulut tarafından yayınlandığı bilinen (Kaya, 2011, s.138) bu Şiirde Veysel demokratik hayata adımlar atıldığı dönemde yaşanan bazı aksaklıkları kendi penceresinden ele almaktadır.

Taşlama (II) Şiirinde Kıbrıs'ta Rumlar tarafından Türklere yapılan kıyımdan bahsetmektedir:

Kıbrıs'taki olan haksız olaylar
Kemirir içimi kurt olur gider
İnsanlık dışında yapılan işler
Bütün milletlere dert olur gider
...
Türk milleti asla korkmaz düşmandan
Korkarız Allah'tan bir de vicdandan
Geçmeyiz namustan geçeriz candan
Kalan gazi ölen mert olur gider
...
Bakarsın binlerce York'ölür gider

Masum yavruların nedir günahı
Bu hareket gcendirir Allah'ı
Türk ordusu kullanırsa silahı
Tedavisiz derdin dört olur gider
...
Sanki din adamı o alçak papaz
Buladır dünyayı parmağı durmaz
Türklere haksız yere adam öldürmez
Bir gün Makaryos da mort olur gider

Veysel'in kafası kin ile dolu
Urumlar bu işi iyi bilmeli
Kıbrıs'a düşerse Türklerin yolu
Lefkoşe Türklere yurt olur gider (Kaya, 2011, s.292-293).

Veysel mr yetmediği için Kıbrıs Barış Harekt'nı görememiştir, ancak son dörtlükte "Kıbrıs'a düşerse Türklerin yolu / Lefkoşe Türklere yurt olur gider" dizeleriyle gerçekleşecek olan harekt öngördüğü anlaşılmaktadır.

"Durum" Şiirinde 1960'lı yıllarda artan siyasi gerginlikler hakkında yakınmakta ve ülkedeki bunalımlı yılları tarihe not düşmektedir:

...
Bin dokuz yüz altmış yedi yılında
irkin sözler gezer halkın dilinde
Ud¹ edep kalmadı kızda gelinde
Büyükler küçüğe gelir minnete

Bakmaz mısın insanların işine
Kötülükler doğar peşi peşine
Mezhep kavgasına din dövüşüne
Sanki varıp sığmamışlar cennete
...
Kötülükler memlekete kök saldı
Fitnelik fesatlık arttı çoğaldı

¹ Ud: utanma, sıklıma

Bu için ıslahı Allah'a kaldı
Ulu Tanrım yardım etsin millete (Kaya, 2011, s.169-170).

Kuruluş, Kurumlar ile İlgili

Veysel, Cumhuriyet'in özellikle eğitim-ğretim hamlelerini çok yakından takip etmiş, bunları desteklemiş, Köy Enstitülerinde saz ğretmeni olarak da görev almıştır. Bu nedenle eğitim-ğretim kurumları ve onların fonksiyonları ile ilgili pek çok not düşmüştür.

Halkevi (I) Şiirinde;

Sarsılmaz Halkevi sağlam temeli
Işılar tutar halka yorulmaz eli
Halka hizmet kuruluşu emeli
Atatürk sesi var Halkevlerinde
...
Sosyal yardım kolu Türk müzik kolu
Çalışanlar için imknlar dolu
alışmalı okumalı yazmalı
Atatürk sözü var Halkevlerinde

Asil Türk milleti çalışır Veysel
alışana ekmek çağırır gel gel
Asla mağdur olmaz çalışan bir el

İnanç var iman var Halkevlerinde (Kaya, 2011, s. 161) Şeklinde Halkevlerinin kuruluş amacı ve içeriğini aktarır. Bu aktarıma Halkevi (II) Şiirinde de devam eder, Halkevlerin programı hakkında bilgiler verir:

Halkevi (II)

Doğru bakıp görene
Halkın evi Hakk'ın evi
Hsnniyet olanlara
Halkın evi Hakk'ın evi
...
Halkevinin dokuz kolu
Bir kökü var bin bir dalı
Yaprak dahi köke bağlı
Halkın evi Hakk'ın evi

Teknik Araştırma Köy Kolu
Spor Temsiller dopdolu
Güzel sanatlar Mimari
Halkın evi Hakk'ın evi

O resimler o heykeller
Bahtiyardır yapan eller
Memlekete doğru yollar
Halkın evi Hakk'ın evi

Bir kolu var Edebiyat
Bir cevher ki yetmez fiyat
Ehl-i aşka verir kuvvet
Halkın evi Hakk'ın evi

...
Veysel böylece inandım
Aşkın ateşine yandım
Zannetmeyin ki aldandım
Halkın evi Hakk'ın evi. (Kaya, 2011, s. 205-206)

Köy Enstitülerine şiirinde ise Cumhuriyet'in başat eğitim-öğretim hamlelerinden olan Köy Enstitüleri ve buradaki çalışmalar ve çalışanların kimi nitelikleri hakkında notlar yer almaktadır:

Enstitü bir kovana misaldir
Her türlü çiçekten alır bal yapar
Yurdumuz içinde doğru bir yoldur
Memleket kanat takar kol yapar

Mahmudiye Hamidiye Çifteler
Enstitü köylere yapacak neler
Bu toplu fikirle dağları deler
Kimisi makine kimi bel yapar

İresim yaparlar plan çizerler
Çözülmedik düğümleri çözerler
Bir kısmı şairdir şiir yazarlar
Kimi saz düzenler kimi tel yapar

...
İnan ki her işi başarır insan
İnsana yoldaştır gayretle iman
Vatan sizden hizmet ister her zaman
Mârif sizi memlekete el yapar

...
Yiğitlik cesurluk yılmaz yorulmaz
Tembellere hazır sofraya kurulmaz
Veysel'in elinden hiçbir iş gelmez
Çalı gibi yaprak açar gül yapar (Kaya, 2011, s. 282-283).

Altı yıl öğretmen olarak görev yaptığı Köy Enstitülerini yuvası olarak kabullenen Veysel bir gün gelir yuvadan ayrılmak zorunda kalır. Bunu da şu şiirinde dile getirir:

Ayrılmazdım Enstitüden Yuvadan

Ayrılmazdım enstitüden yuvadan
Sılada yoluma bakanlarım var
Şarkışla tarafı bizim diyardan
Gönlümü gönlüme takanlarım var

...
Her sene Veysel'e yeni bir yara
Bilmem nasıl olur hal vara vara
Deli gönül bağlanmaz ya dilbere
Salınır karşıma çıkanlarım var. (Kaya, 2011, s. 287).

Hastane (I) şiirinde de hem toplumsal inşayı hem de o yıllarda hastanelerin kimi illerde dahi bulunmadığı notunu düşmüştür:

Dertliler dermanı sende arıyor
Millete hizmetin var hastahane
Türlü türlü yaraları sarıyor
Var olsun hekimler nur hastane

...
Dertli olan gelir gelir yalvarır
Göz açılır kulak verir dil verir
Tedavisi bitenlere yol verir
Dünyalar durdukça dur hastahane

...

Hastahane büyük nimet Sivas'ta
Kolayca geliyor gidiyor hasta
Rabb'im kimseyi koymasın yasta
Her vilayet ister bir hastahane (Kaya, 2011, s. 164).

Savaş Konulu

Veysel, gözleri görmediği için okuyamadığı gibi askerlik gibi zorunlu hizmetini de yerine getirememiştir. Bu nedenle I. Dünya Savaşı ve Kurtuluş Savaşı yıllarını yaşamakla birlikte bu savaşlarda yer alamamıştır. Bu durumu, vatanın savunması ve kurtuluşu için cephede yer alamamasını, “Düşmanı denize dökerken millet” dizesinde Kurtuluş Savaşı sonrası söylediği anlaşılan *Olaydım Cephede Kahraman Asker* şiirinde üzüntüyle dile getirmekte aynı zamanda düşmanların yenilgiye uğratıldığını da tarihe not düşmektedir:

Olaydım cephede kahraman asker
Çalışırdım memleketin işine
İçimde duygular uyanan hisler
Taşırırdı beni hudut dışına
...
İftihar ettiğim büyük muradım
Türk oğluyum temiz Türk'tür ecdadım
Şehit ismi yazılıydı soyadım
Kanım ile mezarımın taşına

Ne yazık ki bana olmadı kismet
Düşmanı denize dökerken millet
Felek kırdı kolum vermedi nöbet
Kılıç vurmak için düşman başına (Kaya, 2011, s. 166).

II. Dünya Savaşı sıralarında yazdığı anlaşılan *Koca Dünya Vaziyeti Değişti* şiirinde ise Türklerin savaşa girmediğini ve bunun önemini, savaştan bazı halkların isimlerini ve savaşın yıkımı karşısındaki durumlarını not düşmüştür:

Koca dünya vaziyeti değişti
Günde türlü türlü dolap dönüyor
İnsan kanatlandı göklere uçtu
Bilmeyenler eski dünya sanıyor
...
İngiliz Fransız Alaman Urus
Günde telef eder binlerce nüfus
Bu kadar milletler hep suçlu suçsuz
Ataş almış oylum oylum yanıyor

İrahat yok Londra'da Lozan'da
Avrupa As(1)ya hep kızıl kanda
Hamdolsun çok şükür şöyle zamanda
Her taraftan Türk'e rahat deniyor (Kaya, 2011, s. 311).

Doğal Afet ve Kazalarla İlgili

Aşağıdaki şiirlerinde Veysel'in memleketi olan Sivas ve çevresinde rutin bir sel felaketi yaşandığı anlaşılmaktadır. *Emeklerim Zay Eyledi Sel Benim* şiirinde selin, yılı belli olmamakla, birlikte ay ve günü “Sekizinci ayın yirmi ikisi” bellidir ve bu sel Veysel'in geçim kaynaklarından olan çiftçilikten o yıl için büyük bir zarar ettiğini anlatmaktadır:

Sekizinci ayın yirmi ikisi
Emeklerim zay eyledi sel benim

Sele gitti haslatım hepisi
 Emeklerim zay eyledi sel benim
 ...
 Bu sel bizi ne pek kötü beledi
 Dümdüz etti patatesi milledi
 Ne çapasın vurdu ne de belledi
 Emeklerim zay etti sel benim
 ...
 Deli gönül terk et diyor bostanı
 Dört mısır alınca ne oldun yani
 Sel için söyledim ben bu destanı
 Emeklerim zay eyledi sel benim
 ...
 Hava bozuk tehlikeli bu sırada
 Az kaldı ki köyü yerinden süre
 Tamah etti üç beş tane mısıra
 Emeklerim zay eyledi sel benim
 ...
 Sen bilirsin ülke senin el senin
 Veysel derler bu söyleyen kul senin
 Emir senin yağmur senin yel senin
 Emeklerim zay eyledi sel benim (Kaya, 2011, s. 244-245).

Yine geldi çattı selin zamanı dizesi ile başlayan şiiri bölgedeki sel olaylarının rutinliğine tanıklık etmektedir:

Yine geldi çattı selin zamanı
 Kınaman komşular korkuyom gayet
 Dinlemiyor yalvarmayı amanı
 Komaz ki şurada duram ırrahat
 ...
 İrgat aldım emek verdim çalıştım
 Türlü türlü cefalara alıştım
 Ektim biçtim emeğinden vazgeçtim
 Var mı benim gibi ehl-i kanaat
 ...
 Yine havalandı gönlümün kuşu
 Hiç hesaba sığmaz feleğin işi
 Dünyada belalı Veysel'in başı
 Herkes çilesini çeker nihayet (Kaya, 2011, s. 327).

Veysel'in sel felaketi ile ilgili yazdıkları Sivas ve çevresinin bu doğal felaketten pek çok kereler etkilendiğini göstermektedir. Veysel'in şiirlerinde doğrudan yer almamakla birlikte 25 Mayıs 1931 tarihinde Sivas-Samsun Demiryolu hattında meydana gelen ve Amasya istasyonu çevresinde etkili olan sel felaketinde 13 can kaybı yaşanmış, demiryolu hattının büyük bir kısmının kullanılamaz hale geldiği dönemin basın yayın organlarında yer almıştır (URL3).

Bu doğal afetler dışında Cumhuriyet tarihinin en acı olayları arasında yer alan Dumlupınar Denizaltısı kazası da Veysel'in içinde derin bir iz bırakmış, acı veren tarihî bir olaydır. *Dumlupınar Denizaltısı*'na adlı şiirinde 1953 yılında NATO tatbikatlarından biri olarak Ege Denizi'nde gerçekleştirilen tatbikattan dönüşte Dumlupınar adlı Türk denizaltı 4 Nisan 1953 günü Nara Burnu açıklarında Nabolant adlı İsveç bandıralı bir şileple çarpışır ve sulara gömülür. Bu kazada 86 kişilik mürettebattan sadece 5'i kurtulur (Kaya, 2011, s.178). Veysel bu olayı kendi gözünden şu şekilde tarihe not düşmüştür:

Dumlupınar Denizaltısı'na
 Denizaltı Dumlupınar kazası
 Yayıldı âleme duyuldu sesi

Çanakkale şehitlerin türbesi
Geldi denizaltı şurada kaldı
...
Bütün gazeteler hep yazar oldu
İsimler dillerde hep gezer oldu
Her Türk'ün kalbinde bir mezar oldu
Sanmayın şehitler orada kaldı

Bu vatan uğruna canını veren
Karıymış sulara olmamış gören
Aman deyip Allah'ına yalvaran
İhtiyar babalar nerede kaldı

Vatan ağlar millet ağlar yıl ağlar
Deniz ağlar yolcu ağlar yol ağlar
Veysel ağlar sohbet ağlar dil ağlar
Tarihte bir büyük yara da kaldı (Kaya, 2011, s. 178).

Doğum, Ölüm ile İlgili

Veysel'in çok yakın dostu, Veysel'i bir bakıma keşfeden ve tanıtan kişi olan Ahmet Kutsi Tecer'in 1938'de dünyaya gelen oğlu Mehmet için bir şiir söylediği bilinmektedir. Veysel'in mahlas kullanmadan söylediği şiir şöyledir:

Mehmet Tecer'e Ninni
...
Kutsi Bey'in evladısın
Yalan dünyanın tadısın
Gönlümüzün muradısın
Nenni Tecer Mehmet nenni

Beleler kutnu kumaşa
Ömürlü ol binler yaşa
Bir gün gelin koşa koşa
Nenni Tecer Mehmet neni (Kaya, 2011, s. 203)

Bu şiirle Türkiye'de folklor araştırmalarında, halk müziğinin geleceğe taşınmasında önemli çalışmalarını bulunan A. Kutsi Tecer'in en azından Mehmet adında bir erkek çocuk sahibi olduğu not düşölmüştür.

Veysel'in tarihe ünlü kişilerin ölümü ile ilgili düştüğü notlardan en bilindik olanı *Ağlayalım Atatürk'e* adlı şiiridir. Bu şiirde Veysel, Atatürk'ün hayatından kesitler ile onun ölümü ve bunun etkileri, memleketteki matem havası ile kendi hisleri hakkında tarihe notlar düşmüştür:

Ağlayalım Atatürk'e
Bütün dünya kan ağladı
Başbuğu olmuştu mülke
Geldi ecel can ağladı
...
Doğu Batı Cenup Şimal
Aman Tanrı bu nasıl hâl
Atatürk'e erdi zevâl
Memur mebusan ağladı
...
Atatürk'ün eserleri
Söylenecek bundan geri
Bütün dünyanın her yeri

Ah çekti vatan ağladı

Fabrikalar icât etti
Atalığın ispat etti
Varlığın Türk'e terk etti
Döndü çark devran ağladı

...
Tiren hattı tayyareler
Türkler giydi hep karalar
Semerkant'la Buharalar
İştitti her yan ağladı

...
Zannetme ağlayan gülmez
Aslan yatağı boş kalmaz
Yalnız gidenler gelmez
Her gelen insan ağladı

Uzatma Veysel bu sözü
Dayanmaz herkesin özü
Koruyalım yurdumuzu
Dost değil düşman ağladı (Kaya, 2011, s. 173-174).

Veysel yakın arkadaşlarından olan Neyzen Tevfik'in ölümüne de kayıtsız kalmaz:

Neyzen Tevfik dünyasını değışti
Tel sustu dil sustu neyler nic'oldu
Ebedi yurduna vardı kavuştu
Ağlasın kemanlar yaylar nic'oldu

...
Ne dünyaya tapmış ne mala tapmış
Ne doğruyu koyup eğriye sapmış
Ne bir gece kondu ne saray yapmış
Dünya benim diyen beyler nic'oldu

Nice kahramanlar nice sultanlar
Gelmiş gitmiş bağı yanık ozanlar
Veysel der hani ya nerede onlar
N'oldu padişahlar soylar nic'oldu (Kaya, 2011, s. 331).

Yol, Köprü Gibi Ulaşım İlgili Olanlar

Bilindiğı üzere genç Cumhuriyet'in hızla ve önemle üzerinde durduğu konulardan biri de ulaşım dır. Onuncu Yıl Marşı'nda "Demir ağlarla ördük anayurdu dört baştan" dizesiyle özlü bir şekilde ifade edilen bu konu Veysel'in de dikkatinden kaçmaz. O, *Köprü* şiirinde:

Kolay geçmek için Kızılırmak'tan
Alındı paralar cem oldu halktan
Gayret köylülerden izin Allah'tan
Tanrım var eylesin milletimizi
Yaptırdı köprüyü güldürdü bizi

Öğlen sonu kara haber yayıldı
İnsanlar ağladı hayvanlar güldü
Bu çirkin iş memlekete yayıldı
Kırılsın elleri kör olsun gözü
Yaktı köprümüzü yandırdı bizi

Fakir fukaradan alındı para
Yandı kömür oldu gitti sulara

Memlekete düşman bir yüzü kara
Kırılısın elleri kör olsun gözü
Yaktı köprümüzü yandırdı bizi

...
İbrahim Köker'in çektiği emek
Yandı ber-hevaya gitti diyerek
Onda hüsnüniyet o temiz yürek
Tanrım var eylesin milletimizi
Yapar köprümüzü güldürür bizi

Mehmet Tataroğlu İbrahim Köker
Yine bu dertleri Şarkışla çeker
Yılmaz Türk milleti yaptırır tekrar
Tanrım var eylesin milletimizi
Yapar köprümüzü güldürür bizi

Muhterem Başvekil Sayın Günaltay
Bir himmet ederse bu işler kolay
Bütçeden köprüye ayırsa bir pay
Tanrım var eylesin milletimizi
Yapar köprümüzü güldürür bizi

Veysel hayatımda bunu da gördüm
Yaram bir beş değil artıyor derdim
Sayın Başvekilim yaparsa yardım
Tanrım var eylesin milletimizi
Yapar köprümüzü güldürür bizi (Kaya, 2011, s. 208).

dizeleriyle, sırasıyla Kızılırmak üzerine yapılan köprünün halkın ulaşımı için önemini, nasıl ve hangi koşullarda yapıldığını, köprünün yapı malzemesini (yandığından ahşap malzeme olduğu anlaşılıyor), açılışından hemen sonra köprünün bir kundaklama sonucu yakıldığını, köprünün yapımında emeği olan siyasi ve bürokratların isimlerini (Mehmet Tataroğlu, İbrahim Köker) ve 16 Ocak 1949-22 Mayıs 1950 tarihleri arasında Türkiye Cumhuriyeti'nin 8. Başbakanı olarak görev yapmış olan (Mehmet Şemsettin) Günaltay'ın ismini ve başbakanı beklenenleri tarihe not düşmüştür. Günaltay'ın başbakanlık dönemi dikkate alındığında köprü yapımı ve köprünün kundaklanmasının 1949-1950 yılları içinde gerçekleştiği anlaşılmaktadır.

Kendisi ile İlgili Olanlar

Veysel'in pek çok şiirinde kendi hayatından kesitler bulmak mümkündür. Bu kesitlerden bazıları onun davranış ve düşüncelerinde önemli değişiklikleri aktardığı gibi aynı zamanda yaşadığı iyi ya da kötü, kolay ya da zor, eğlenceli ya da üzücü pek çok yaşanmışlığına da ışık tutmaktadır. Örneğin Parasını Çalan Hırsıza başlıklı şiirinde anlatılan olaylar yıllarca diyar diyar gezerken yanında yoldaşlık eden Cört İbrahim ile yollarını ayırmasının nedenini ve bunun gerçekleştiği yeri tarihe not düşmüştür:

Parasını Çalan Hırsıza

Parça parça olsun paramı çalan
Kimi gerçek dedi kimisi yalan
Dünyada görmedim böyle bir plan
Kapı kilitli cüzdan cepte para yok

Gezdim İstanbul'u İzmir Ankara
Şadırvanlı Han'da kaldı bu para
Bu nasıl dalgadır bu ne dubara
Kapı kilitli cüzdan cepte para yok

...

Bilsem gelmez idim ben bu Tarsus'a
 Bu gamlı gönlümü koymazdım yasa
 Haber verdim inzibata polise
 Kapı kilitli cüzdan cepte para yok
 ...
 Olan oldu Veysel boşuna yanma
 Sana kim dedi ki uyu uyanma
 Silaya gitmeyi severim amma
 Kapı kilitli cüzdan cepte para yok (Kaya, 2011, s. 219).

Veysel'in başından geçen bu olayın yaşandığı Tarsus, Mersin'in ilçelerinden olup, Şadırvanlı Han da günümüzde hâlâ otel olarak işletilen bir mekândır. Günümüzde aynı adla (Şadırvanlı Han) otel olarak kullanılan handa Veysel'in konakladığı oda Âşık Veysel Odası tabelası ile belirtilmiş ve hem Veysel'in konaklaması hem de başından geçen talihsiz olay not düşülmüştür (URL4).

Aşığın bir kış günü, Şarkışla ve köyü arasında yer alan Ateşlibeli dolaylarında donma tehlikesi yaşadığını da Şaştım Kaldım şiirinden öğrenilmektedir:

Bir cip verdi bize radar
 Haydi bindik dedik kader
 Gittik yarı yola kadar
 Şaştım kaldım nasıl edem
 ...
 Şarkışla ve köy arası
 İçimden çıkmaz yarası
 Ateşlibeli burası
 Şaştım kaldım nasıl edem

Adım atsam kar batıyor
 Ata binsem at yatıyor
 Ahmet elimden tutuyor
 Şaştım kaldım nasıl edem

Okul müdürü beraber
 Ort'okula etti haber
 Talebeler apar topar
 Kurtardılar şükür olsun (Kaya, 2011, s.232).

Dişlerini ücret almadan yapan Nüzhet Çubukçu'ya şiirinde Çubukçu'nun Sivas halkevi reisi (müdürü / başkanı) olduğunu anlıyoruz:

Nüzhet Çubukçu

Dişlerimi yeni taktı
 Nüzhet Çubukçu Çubukçu
 Kafamda bir iz bıraktı
 Nüzhet Çubukçu Çubukçu

Sivas Halkevi Reisi
 Memleketin iki gözü
 Hiç almadı paramızı
 Nüzhet Çubukçu Çubukçu

...
 Âlicenap insan imiş
 Canlar içinde can imiş
 Ehli kemal insan imiş
 Nüzhet Çubukçu Çubukçu

Elleri görmesin ağrı
Kalbi temiz özü doğru
Türk babası Türk'ün oğlu
Nüzhet Çubukçu Çubukçu (Kaya, 2011, s. 330).

Sonuç

Dede Korkut'ta "Kolça kopuz götürüp ilden ile bigden bige ozan gezer. Er cömerdin el nâkesin ozan bilür" (Ergin, 2008, s. 75) ifadesinde özlü bir şekilde anlatıldığı üzere ozanlar ve eserleri ilden ile çağdan çağa gezmekte, yaratıldıkları dönem hakkında bilgileri geleceğe taşımakta bu nedenle de her bir ozan tarihe not düşmektedir. Veysel de tarihe not düşme misyonunu yerine getirmiş nice ozanlardan biridir. Bu bakımdan Cumhuriyet çocuğu olan Âşık Veysel'in tanık olduğu olayları eserleri aracılığıyla tarihe not düşmüş olması Türk halkının kültürel belleğinin geniş parçalarından birini oluşturan sözlü tarihi için önemli kaynaklardan birini oluşturmaktadır. Veysel'in küçük yaşta gözlerini kaybetmiş olması, bundan dolayı okuyamaz olamaması ile birlikte yaşadığı dönemde ulaşım, haberleşme imkânlarının zorluğu da düşünüldüğünde Cumhuriyet'i anlama, kavramadaki isteği ve yeteneği eserleri üzerinden açıkça görülmektedir. Yine eserleri üzerinden toplumsal alanda ve kişisel deneyimleri ile elde ettiği bilgi birikimini görmek düşüncelerini ortaya koyduğu dil ve üslup özelliklerinden anlamak mümkündür. Bu durum tarihsel bağlamda Türk âşıklık geleneği içerisindeki sanatçı yaratıcılığı ve işlevlerine benzer biçimde Âşık Veysel'in 20. yüzyıldaki önemini ortaya koymaktadır.

Kaynakça

- Alibekiroğlu, S. (2023). Âşık Veysel'de Türkçe, *Âşık Veysel*. İstanbul: İhlamur Kitap, s. 300-311.
- Alptekin, A. B. (2004). *Âşık Veysel*. Ankara: Akçağ.
- Assman, J. (2001). *Kültürel bellek, eski yüksek kültürlerde yazı, hatırlama ve politik kimlik*. (çev. Ayşe Tekin). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Avcı, C. (2021). *Kent ve medya ortamlarında âşıklık geleneği Ozan Ali Dağcı*. Ankara: Grafiker Yayınları.
- Bayat, F. (2009). Sözlü tarih kavramı: Geçmişin anlamlandırılması geleceğin kurulması. *Folklor/Edebiyat*, 57/1, s. 85-93.
- Bekki, S. (2021). *Halk müziğinin seyyar radyosu Âşık Veysel*. İstanbul: Muhitkitap.
- Bloch M. (2005). *Feodal toplum*. (çev. M. Ali Kılıçbay). İstanbul: Doğu Batı Yayınları.
- Binyazar, A. (2015). *Uzun ince yolda Âşık Veysel*. İstanbul: Doğan Egmont.
- Carr, E. H. (1993). *Tarih nedir?* (çev. Miskez Gizem Göktürk). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Connerton, P. (1999). *Toplumlar nasıl anımsar?* (çev. Şenel Alâeddin). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Çobanoğlu, Ö. (1998). Sözlü kompozisyon teorisi ve günümüz halkbilimi çalışmalarındaki yeri. *Folkloristik, Dursun Yıldırım Armağanı*. Ankara: TDV.
- Çobanoğlu, Ö. (2002). *Halkbilimi kuramları ve araştırma yöntemleri tarihine giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Doğaner, A. (2019). *Ozan Duranoğlu (Hayatı, Sanatı, Şiirleri)*. Adana: Karahan Kitabevi.
- Dorson, R. M. (2006). *Günümüz folklor kuramları*. (çev. Selcan Gürçayır ve Yeliz Özay). Ankara: Geleneksel Yayıncılık.
- Dundes, A. (1998). Halk kimdir? (çev. Metin Ekici). *Millî Folklor*, S. 37, s. 139-153.
- Ergin, M. (2008). *Dede Korkut Kitabı-1*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ersoy, R. (2009). *Sözlü tarih folklor ilişkisi*. Ankara: Akçağ.

- Gür, M. (2022). Edebî bir tür olarak Ükronya ve alternatif bir tarihin anlatısı: İzmihlâl, *Söylem Filoloji Dergisi*, 7(3), s. 711-725
- Işık, C. (2019). “Gerçek” *Âşık Veysel*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Kaya, D. (2011). *Âşık Veysel*. Ankara: Akçağ.
- Kaya, D. (2022). *Âşık Veysel ile Veyseli tanımak*. (haz. Süleyman Şenel). İstanbul: İBB Kültür Varlıkları Daire Başkanlığı Kütüphane ve Müzeler Müdürlüğü.
- Ong, W. J. (1995). *Sözlü ve yazılı kültür / sözün teknolojileşmesi*. (çev. Sema Postacıoğlu Banon). İstanbul: Metis Yayınları.
- Ortaylı, İ. (2000). Osmanlı toplumunda yönetici sınıf hakkında kamuoyunun oluşumuna bir örnek: Menakıp-ı Mahmud Paşa-i Veli. *Osmanlı İmparatorluğunda İktisadi ve Sosyal Değişim Makaleleri I*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Öz, G. (1994). *Bütün yönleriyle Âşık Veysel-yaşamı sanatı şiirleri*. Ankara: Ayyıldız.
- Özen, K. (1998). *Âşık Veysel-Selâm olsun kucak kucak*. Sivas: Dilek Ofset Matbaacılık.
- Özlem, D. (2001). *Tarih felsefesi*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Sözen, E. (1999). *Söylem, belirsizlik, mübadele, güç ve refleksivite*. İstanbul: Paradigma Yayıncılık.
- Tezcan, M. (1997). *Kültürel antropoloji*. Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Thompson, P. (1999). *Geçmişin sesi, sözlü tarih*. (çev. Şehnaz Layıkel). İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Thomson, D. (1983). *Tarihin amacı*. (çev. Özbaran Salih). İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Yalçın, Ö. (2000). *Âşık Veysel*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Yıldırım, D. (1998). Tarih yazımı ve sözlü ortam kaynakları. *Türk bitiği. araştırma/inceleme yazıları*. Ankara: Akçağ Yayınları.

e-kaynaklar

- URL1: Güncel Türkçe Sözlük <https://sozluk.gov.tr/> (E.T. 07.10.2023)
- URL2: https://tr.wikipedia.org/wiki/Alternatif_tarih (E.T. 07.10.2023)
- URL3: <https://kentvedemiryolu.com/25-mayis-1931-sivas-samsun-demiryolunda-sel-felaketi/> (E.T. 07.10.2023)
- URL4: <https://www.evrensel.net/haber/39761/kapi-kitli-cuzdan-cepte-para-yok> (E. T. 31.05.2023)